

FORTELLINGEN OM OSLO: BYEN MED DET RARE I

Folkefesten

Da det Herrens år 2000 opprant, hadde Oslo bys øvrigheter gravd ekstra dypt i innbyggernes lommer for å påspandere dem en fest. En overdådig bursdagsfeiring, intet mindre, i anledning av at byen fylte hele 1000 år! En begivenhet så viktig at man endog fikk Postverket til å utgi en egen serie med frimerker i sakens anledning. En og annen partybrems var riktignok ufine nok til å minne om at det kun var gått 50 år siden man med brask og bram hadde feiret byens 900-årsjubiléum – var det kan hende blitt innført en ny regneart? Men neida, noen arkeologer hadde visstnok oppdaget spor av at det kunne ha vært tobente vesener på ferde i nabolaget allerede omkring år 1000: - "Nyere forskning viser...(osv.)". Så pytt-pytt og fanden spare, vi lever da i fartens tidsalder. Det er viktig å være oppdatert på ny kunnskap, og trenger man egentlig ellers noe påskudd for å ta seg en fest? Og uansett, det er jo de andre som betaler...

Slikt historieløst jåleri er det fristende å harselere over. Her har du Oslo, Norges Rikshovedstad i et nøtteskall, vil kanskje noen si. Men heldigvis er det ikke slik. Byen rommer så uendelig mye annet av merkverdigheter, severdigheter, særegenheter, virksomheter og pussigheter, bragder og feilgrep, storverk og misgjerninger – det hele med et bakteppe av hendelsesrik historie og spennende geografi.

Så for å starte med historien..., - eller kanskje ikke?

Innflytterbyen og jakten på den urbane identitet

La oss heller starte med å konstatere at Oslo er en by av *innflyttere*, mennesker som av ulike grunner (og i likhet med forfatteren av disse linjer) har valgt å bo her. OK, det finnes også innfødte blant oss, men de fleste av dem har foreldre eller iallfall besteforeldre med røtter annetsteds. Slik er det også i andre av landets større byer, men i langt mindre grad. Mangelen på nedarvet bypatriotisme og tilhørende urban identitetsfølelse er et tilbakevendende tema blant kommentatorer som besværer seg over at Oslo ikke er noen "fotballby" – i motsetning til Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand, hvor de brave innbyggere kan identifisere seg med Brann, Rosenborg, Viking eller Start. Den eneste av hovedstadens mange fotballklubber som i de senere år har spilt på øverste nivå, er

Vålerengens I.F., som noen har forsøkt å utstyre med den mildt sagt lite troverdige merkelappen "Oslos stolthet". Så kan historikerne minne oss om de gyldne 1960-årene, da Oslo hadde fire klubber – Lyn, Skeid, Frigg og Vålerengen – som dominerte norsk fotball fullstendig. Ja, sammen utgjorde de faktisk hele 40 prosent av lagene i den daværende 10-klubbserien! Men noen fotballby? Når Oslo-klubbene den gang spilte sine hjemmekamper heiet publikum på bortelaget. Fotball er en forunderlig, men kanskje også en mer upålitelig identitetsmarkør enn mange synes å tro.

Identitetsmarkører er noe som mange av byens innbyggere har tatt med seg fra den bygda eller distriktet som de selv eller deres forfedre kom fra. Du ser det på det bunadsprakende folkelivet som åpenbarer seg 17. mai og ved andre festlige anledninger. Og du hører det på byens dominerende talemål. En myte vil ha det til at Oslos innflyttere flest er raske til å kvitte seg med sin barndoms dialekt og slå over i såkalt "bokmål", som presumptivt skal gi større kredibilitet. Det motsatte er tilfellet: Lyden av Oslo (når bortses fra de eksotiske tungemål som byens mange innvandrere har brakt med seg) er lyden av landets dialekter. Dialektene er de verbale skigardene som innflytterne omgir seg med, som forteller hvor de har sine røtter, hvor de "egentlig" hører hjemme – og det er ikke her, i storbyen.

Ikke? Jo, men virkeligheten består av flere lag innpakning enn som så. Samtidig som innflytteren tviholder på sin identitet som den autentiske og følgelig troverdige dialektbrukeren, trygt rotfestet med moralsk ubesudlet talemål bak skigarden sin, vil vedkommende gjerne også kunne vise at han eller hun er på høyde med storbytilværelsen og mestrer dens koder. Det er derfor viktig å skaffe seg en tilleggs-identitet av det urbane slaget. Blant kommentariatet, journalister og annet skrivende folk – som i Oslo for 90 prosents vedkommende består av dialektbrukere fra provinsen – gis dette til kjenne ved bruken av sjargongpregede signalord med ostentativ lokal koloritt eller tilknytning som bekrefter at man er "with it". Behovet for tilhørighet kommer således til uttrykk gjennom påtatt kjekke ordelag som skal vise at de er fortrolige med det de tror er den autentiske tonen her i Tigerstaden. Når du leser avisen og støter på ord som "*løkka*", "*enga*", "*hauen*" eller "(oppe i) '*åsen*' så forstår du nok at dette er den koden som de innvidde angivelig bruker når de omtaler bydeler som Grünerløkka, Vålerenga, St.Hanshaugen og Holmenkollen. Men folk flest snakker jo ikke sånn – og du kan med stor sikkerhet fastslå at vedkommende skribent er en innflytter med et vedvarende behov for å markere en nyervervet urbanitet.

Den slags kan vi bedrevitere gjerne trekke på smilebåndet av. Eller vi kan gå litt i oss selv, og stille spørsmålet om vi egentlig *behøver* noen spesifikt urban identitet – vi borgere,

innbyggere og brukere av vår hovedstad? Visst er det legitimt å ønske at våre medmennesker deler våre felles referanse- og forståelsesrammer, men det må like fullt respekteres at vi er individer med ulike erfaringer, interesser, engasjement og preferanser – også når det gjelder hvordan vi forholder oss til denne rare byen vår og alt dens vesen.

Men vi skulle altså starte med historien?

Historien på langs – fra 1050 til 2015

Snorre – som tross alle sine særegenheter er og blir vår beste historiske kilde – forteller at kong Harald Sigurdsson "lot reise en kjøpstad øst i Oslo, og der holdt han ofte til".¹ Denne begivenheten, som rettelig må anses som byens grunnleggelse, tidfestes til ca. år 1050. Om kong Harald (som også fikk tilnavnet "Hårdråde") vet vi at han var en småkongesønn fra Ringerike, som i sin ungdom hadde gjort karriere som hærfører for keiseren i Konstantinopel og senere som alliert med storfyrsten av Kiev. Byens grunnlegger var altså fremfor alt en *innflytter*, selv om hans rastløshet senere skulle bli hans bane i slaget ved Stamford Bridge – langt fra de hjemlige trakter mellom Ekeberg og Bjørvika.

Det skulle enda vare lenge før Kongeriket kom til å holde seg med en permanent hovedstad, men et kvart årtusen etter byens grunnleggelse skjedde det noe som skulle få skjellsettende betydning. Nok en gang med en innflytter i hovedrollen: Den 22. juni 1300 undertegnet kong Håkon V Magnusson et viktig dokument mens han lå med sine skip syd for Oslo. Dokumentet var et gavebrev som ikke bare ble undertegnet av kongen, men også av dronning Eufemia, fire biskoper og seks fremstående menn. Den ene delen av dette gavebrevet skulle "liggia i Akernese", og dette er det første vitnesbyrd vi har om den nye borgen som kongen reiste. På dette tidspunkt må arbeidene være kommet så langt at kongen kunne bruke borgen som arkiv.² Denne borgen, som etter hvert ble tatt i bruk som kongens hovedsete, fremstår i dag – med de endringer som ombygginger og tidens tann har forårsaket – som Akershus Slott og Festning. Selve byen Oslo lå imidlertid, enn så lenge, på den lille sletten under Ekeberg hvor Harald Hårdråde hadde anlagt sin kjøpstad.

Etter flere hundreår med nedgangstider, forvitring og påfølgende sammenbrudd av en norsk nasjonal statsmakt var Oslo ved begynnelsen av 1600-tallet blitt redusert til en provinsby i det danske imperiet.

¹ Snorre Sturlason, *Norges Kongesagaer (Kringla Heimsins): Harald Hårdrådes saga*, avsnitt 58.

² Ref. Stephan Tschudi Madsen, heftet *Akershus Slott*, Mittet Foto A/S, Oslo 1974, s.6.

Så skjedde det i 1624 at det atter en gang kom en innflytter farende med store og radikale planer for Oslo – den hyperaktive og handlekraftige kong Christian IV (til hverdags benevnt Kristian Kvart). Med sitt resolute og fyndige "Her skal byen ligge!" beordret han at Oslo skulle forflyttes over til vestsiden av Bjørvika, trygt i ly av Akershus' festningsmurer. Samt at byens navn heretter skulle være Christiania. Kristian Kvart gjorde ikke byen til sitt permanente hjem, men han fikk det for øvrig som han ville, og gjennom de neste 190 årene ble Christiania også hovedsete for de stattholdere som danskekongene sendte til Norge.

Dermed ble det også til at da Norge (med den midlertidige innflytteren Christian Frederik som frontfigur) gjenvant sin selvstendighet i 1814, var Christiania et selvskrevent valg som landets hovedstad. Dette lyder kan hende ikke helt opplagt i lys av at Bergen den gang var landets klart største by, med nesten dobbelt så mange innbyggere.³ Men som tidligere hovedsete for kongens stattholdere hadde Christiania lenge også vært sete for de ulike og allehånde hovedstadsfunksjoner som det selvstendige Norge måtte overta og videreføre – sømløst og effektivt. Noe formelt "valg" av Christiania som landets egen hovedstad var derfor ikke hverken nødvendig eller i det hele tatt aktuelt – det bare ble sånn. Her holdt regjering og Storting til, her bodde kongen når han var i landet (vi måtte som kjent ha ham på deling med svenskene). Universitetet var etablert allerede i 1813. Etter hvert kom øvrige sentrale institusjoner til som ytterligere befestet Christianias posisjon som landets selvsagte hovedstad.

Og da kong Carl Johan og hans slottsarkitekt Hans D.F. Linstow (ytterligere to innflyttere!) dukket opp og utformet planløsningen for hovedstadens sentrum, ble premissene lagt for bylandskapet videre innretning og utvikling.

Det var mer i vente: I 1877 traff den første fornorskingsbølgen hovedstaden da regjeringen (som selvsagt hadde en overvekt av innflyttere) vedtok at byens navn skulle skrives med K: *Kristiania*. Byens myndigheter strittet imot, men i 1897 ble endringen gjort gjeldende også for kommunens egne organer.

Og som om ikke dette var nok: I 1924 besluttet regjeringen (fortsatt et innflytterdominert kollegium, og atter en gang mot bymyndighetenes vilje) enda en omdøping. Fra 1. januar 1925 skulle byen bli kjent ved det gamle middelaldernavnet Oslo. Navnet Oslo hadde i de

³ Ved folketellingen i 1801 hadde Bergen 18 100 innbyggere, mot Christianias 9 200.

forløpne 300 år vært forbeholdt byens sydøstlige utkant, som derfor heretter måtte nøye seg med å kalles Gamlebyen.

Men det meste gjenstod: Tross gjentatte byutvidelser hadde befolkningsveksten ført til kronisk plassmangel. Ja, grensene følte så ulidelig trange mange mente at radikale åtgjerder måtte til! Krisens løsning ble å slå Oslo sammen med omegnskommunen Aker – en løsning som Akers beboere av skattemessige grunner hadde svært liten sans for. Men 1. januar 1948 ble sammenslåingen gjennomført, noe som medførte en arealøkning fra 17 km² til 453 km². Man fikk med ett en by med plass nok til all tenkelig fremtidig vekst. Slik fortonte det seg i alle fall den gang. Daværende byplansjef Harald Hals formulerte det slik:⁴ *"Ved sammenslutningen med Aker var hovedstaden blitt en by av veldige dimensjoner, ikke bare relativt, men også absolutt"*. Byen hadde den gang 418 tusen innbyggere, folk bodde gudsjammerlig trangt og boligmarkedet var gjennomregulert. Folketallet vokste likevel raskt, innenfor de nye romslige grensene. Drabantbyer ble etablert på Lambertseter, i Groruddalen og andre steder, og en pionérskikkelse som Olav Selvaag slapp aller nådigst til med sitt konsept for å skaffe folk tak over hodet til overkommelig pris. Tyve år senere – i 1968 – var bolig mangelen fortsatt stor og boligmarkedet like regulert, men innbyggertallet var kommet opp i 489 tusen. Da var det brått stopp, og folketallet sank med ekspressfart. Seksten år senere – ved årsskiftet 1984/85 – hadde Oslo mistet netto 42 tusen innbyggere, og folketallet var kommet ned i 447 tusen. En kjapp nedgang på henimot 10 prosent – uten at dét syntes å hjelpe særlig på presset! Men så snudde trenden like brått atter en gang, og i løpet av de siste 30 årene har folketallet økt i rekordfart med hele 200 tusen – til nærmere bestemt over 647 tusen ved siste årsskifte (2014/15).

Fra et demografisk synspunkt en gigantisk U-sving, et kvantesprang og et veritabelt hamskifte! Hva i all verden var det som hadde foregått? To opplagte delforklaringer var liberaliseringen av boligmarkedet (hvor startskuddet ble løst av Willoch-regjeringen 1. august 1982) samt den generelle velstandsutviklingen. Likevel står vi overfor utviklingslinjer som i totalperspektiv kan synes paradoksale.

Vi snakker om utviklingslinjer som, sammen med spørsmål knyttet til videre utbygging, miljøspørsmål, "Marka-grensen", behovet for kommunale tjenester, helse, skole og eldreomsorg, trafikk og samferdselsspørsmål, statlig og kommunal kulturpolitikk, integrering av fremmedkulturelle innvandrere osv., gir næring til en løpende samfunnsdebatt.

⁴ Harald Hals, kapitlet "Oslo" i W. Werenskiold (red.), *Norge vårt land*, Bind 2, Oslo 1950, s.521.

Samfunnsdebatten

Den løpende samfunnsdebatten rommer disse typer spørsmål, og selvsagt mye, mye mer. Og den avspeiler fremfor alt *engasjement* – det være seg av ideologisk art eller motivert i ulike oppfatninger om hvordan de mangslungne små og store spørsmålene og utfordringene, som angår byen vår, best kan møtes, takles og løses.

Mye av samfunnsdebatten gjennom de siste 10-15 årene har hatt fokus på den raseringen av Fedrelandets kulturbygninger og -institusjoner og vansiringen av hovedstadens urbane kulturlandskap som har skjedd – og som fortsatt skjer – som ledd i kultokratiets pietetsløse men ubendige trang til å bygge monumenter over seg selv ved å fylle opp byrommene nede ved sjøkanten med unødvendige, svinedyre og systematisk hestlige såkalte "signalbygg" som ingen vettuge folk har bedt om.

Dette er en utvikling som kan stemme til uro og mismot, men som også bør inspirere til engasjement.

Inspirasjon til engasjement kan også finnes på annet hold. Oslo er en *grønn* metropol (grønn i fysisk – ikke politisk – forstand). Riktignok har våre makthavere gjennom de siste 50-60 år gjort sitt beste for å maltraktere den indre by. Spesielt har det vært om å gjøre å tette igjen områder som ellers kunne ha blitt grønne lunger, med sterile betongkonstruksjoner. Vestbane-området og Bjørvika er for lengst fortapt. Men alt ser ikke like grått ut. Rundt byen ligger fortsatt Marka med dype skoger og grønnkledte åser, og nærmere sentrum domineres villastrøkene av frodig vegetasjon. Ja, endog langs enkelte av byens fornemste gater kan øyet møte rekker av høyreiste trær som bidrar til å gi bylandskapet den ultimate finish, tenk bare på kastanjene i Bygdøy allé (de som fremdeles står igjen...) eller lindetrærne og poplene i Kirkeveien.

Men det er fremfor alt *parkene* som gir hovedstadens indre by dens grønne karakter. Ikke er de store og ikke er de spesielt mange, men de er her. Alle har de sine særegne kvaliteter. Man kan undres på hvordan det har det har kunnet ha seg at vi har fått – og ikke minst fått *beholde* – disse parkene. Her er jo masse verdifull tomtegrunn som det nok må ha vært fristende for kommunen å avhende for å skaffe penger i en ofte slunken bykasse! Men åpenbart må Oslo – eller snarere Kristiania – i sin tid ha hatt fremsynte øvrigheter som har vært i stand til å tenke annerledes, som har forstått hvilken verdi det er for en by å holde seg med friområder og velpleide grøntarealer. Derfor kan vi den dag i dag glede oss over – og som en selvfølge ta for gitt – at byen vår rommer perler som Slottsparken, Tøyenparken,

Torshovparken, St.Hanshaugen og Stensparken. Samt den flotteste av dem alle: Frognerparken. Stedet med det rare i. For mange av oss, parken i våre hjerter.

Frognerparken hevdes å være Norges mest besøkte severdighet. La nå dét være som det vil. For dem av oss som vanker der daglig – og undertiden på nattetid – er den fremfor alt en del av den miljø- og identitetsbærende virkelighet, innbefattet vår fysiske kulturarv, som omgir oss. Mange av oss – parkens primærbrukere, for ikke å si "stakeholdere" – har også *meninger*. Meninger om hvordan tingenes tilstand er, om hvordan de burde være og om hvordan vi frykter at de kan bli.

Slikt blir det debatter av. En langtrukken strid gjennom flere omganger utspilte seg på 1930-tallet, og pånytt i 1940-50-årene, da idrettsbevegelsens mektige bannerfører Rolf Hofmo stod fremst i kampen mot realiseringen av Gustav Vigelands gigantomane prosjekt. Det var en ideologisk strid, med elementer av kulturkamp og klassekamp, hvor grunnleggende forskjellige visjoner stod steilt mot hverandre: På den ene siden visjonen om en velfrisert skulpturpark, på den annen side visjonen om en idrettspark "for levende mennesker", hvor folket (og ikke minst arbeiderungdommen) kunne dyrke den kroppskultur som stod sentralt i de samfunnsomformende bestrebelse som Hofmo fremfor noen personifiserte. Det lyktes Hofmo (sammen med sin nære allierte arkitekten Frode Rinnan) å få bygget Frognerbadet, men han måtte gi tapt med hensyn til planen for parken for øvrig.

Dén striden er en saga blott, og enkelte har ment at parken – slik som vi kjenner den i dag – har gitt begge stridens parter rett. Idéhistorikeren Rune Slagstad har således fremholdt at det har funnet sted – ustyrt og uregulert – en forsoning mellom idrettsliv og kunst, langs linjer som idéhistorikeren omtaler som "det sivile samfunns selvorganisering".⁵ Det kan være noe i det. Den ideologiske kampen fra forrige århundre har vi stort sett lagt bak oss, men enkelte av dens elementer og dimensjoner avspeiles også i dagens løpende offentlige ordskifte.

Og engasjementet bringer vi stadig med oss.

Engasjement – på godt og vondt...

De fleste av oss finner utløp for vårt engasjement ved å gi uttrykk for våre meninger innen privatsfæren, andre ved å ytre oss i det offentlige rom – ved å delta i samfunnsdebatten. Og atter andre gjennom håndfaste handlinger som stundom setter spor etter seg i bybildet. Helst konstruktive handlinger, men her har alltid også vært spor etter vandalers virksomhet.

⁵ Rune Slagstad, artikkelen "Kroppskulturens totalpark", *Morgenbladet* 13. juni 2008.

Vi snakker her om gjerninger som omfatter summen av hærverk, som spenner fra den lille målestokk (med tagging som iøynefallende eksempel) til de virkelig store grepene som (med eller uten de ansvarlige myndighetsorganers aktive medvirkning) har etterlatt irreversible sår i byens ansikt.

Dette er ikke stedet for å mane frem et skurkegalleri – en katalog over dem som har påført byen størst skade. Det skal likevel ikke stikkes under stol at byen vært skyteskive for adskillige hatytringer av ulik art, ikke minst fra litterært hold.

Allerede i 1860-årene rapporterte Camilla Collett hjem fra Europas storbyer i form av lange reisebrev til aviser og blader hvor hun kritiserte tilstandene i "vår stakkars lille parveny Kristiania". Bjørnstjerne Bjørnson fulgte opp i 1870 med sitt dikt hvor han lanserte uttrykket "Tigerstaden" – og det var ikke vennligsinnet ment.⁶ Hvordan Knut Hamsun opplevde sitt møte med Kristiania, fremgår av åpningslinjen i hans roman "Sult" fra 1890.

Den folkekjære barnetimetanten Kirsten Langbo gav på 1980-tallet uttrykk for sin motvilje mot hovedstaden ved å bære et jakkemerke med appellen "Nei til Oslo!" Et nytt høydepunkt i invektivbruk inntraff 29. mars 2013 med daværende samferdselsminister Marit Arnstads oppsiktsvekkende twittermelding "Fuck Oslo".⁷

Felles for alle slike ytringer er at de preller av, eller de tas med et smil. Akkurat på dét punktet er vi Oslofolk rausere. Det er som vi har vanskelig for helt å skjønne at slike fiendtlige ytringer overhodet kan være alvorlig ment. For vel vet vi godt at det er mangt og meget å kritisere ved byen vår – og vi gjør det jo selv hele tiden! - men dette betyr selvsagt ikke at vi er besjelet av noen generell eller grunnleggende avstandtagen fra hjemstedet vårt. Endog *Tigeren* har vi forlenget forsonet oss med – som bevis står en overdimensjonert utgave av arten støpt i bronse på Jernbanetorget.

Så velger vi altså å trekke på smilebåndet, slik vi også kan smile av diverse mer eller mindre håpløse forsøk på å forlene byen med et motsatt og éntydig positivt image, - et kunstig varmt, inkluderende og eigodt image. Merkelappen "Byen med det store hjertet" slo aldri helt an, ei heller den klamme logoen "OSLove".

Og vi kan smile av andre mer eller mindre kuriøse problemstillinger som søkes klebet til byen. Blant de særreste i så måte må være striden om Oslos *beliggenhet*. Dette mildest sagt

⁶ Bjørnstjerne Bjørnson, diktet "Sidste Sang" (senere kalt "Godt Mod").

⁷ Ref. <http://www.osloby.no/nyheter/Samferdselsministeren-pa-Twitter-Fuck-Oslo-7161001.html>.

kinkige spørsmålet ble definitivt løst i 1974, da stortingsrepresentanten (og Bærums-kvinnen) Torild Skard i sin riksdekkende reisehåndbok *Det er Oslo som ligger avsides* (utgitt – av alle steder – i *Oslo*) bokstavelig talt satte byen på kartet.⁸

Vi kan også merke oss at det er mange måter vi kan sette spor etter oss, hva enten vi er bypolitikere eller almuespersoner. Vinteren 1993-94, da SV-politikeren (senere Ap, og fra høsten 2015 byrådsleder) Raymond Johansen var samferdselsbyråd med ansvar for å holde hovedstadens gater ryddet, viste seg å bli uventet kald og ikke minst uventet snerik. Så uventet at før halve vinteren var gått, var også budsjettet for sneryddig brukt opp. Samferdselsbyråden visste råd: - "Måk sjæl!" var hans beskjed til publikum.⁹ Men sne og is fortsatte å hope seg opp i Oslos gater, og grunnet de etter hvert mange rapportene om benbrudd ble det til slutt politisk nødvendig å gå til aksjon. Budsjett eller ei – ryddemateriell ble satt inn, men sneen var i mellomtiden blitt til tykk, steinhard is som satt så fast i underlaget at tunge stålskraper måtte tas i bruk. Resultatet kan ses mer enn 20 år senere i form av de mange sporene etter stålskrapene som fortsatt preger og pryder byens gater og fortauer.

Mens Raymond Johansen fikk bryne seg på vinter-Oslo, har sommer-Oslos avslappede atmosfære, livsstil og livskunst utløst beundrende kommentarer fra besøkende fra fjern og nær. Den sydafrikanske forfatteren Lawrence G. Green (ellers kjent som byen Cape Towns egen hjemstavnsdikter) satte ord på det hele da han bemerket at når sommersolen varmer Oslo, er det intet anstendig menneske som arbeider.¹⁰

Som disse tildragelsene og eksemplene viser: Oslo er byen med de mange små fortellinger...

Den store fortellingen og dens aktører

Den STORE fortellingen om Oslo er fortellingen om maktmennesker – nærmere bestemt de fire kongene Harald Hårdråde, Håkon V Magnusson, Kristian Kvart og Carl Johan. Men den er også fortellingen om de mange personligheter som, hver på sitt felt, uten makthavernes herskerprerogativer, bidrog til å gi byen dens karakter og karakteristika, slik den fremtrer ennå i dag. Da snakker vi om alle dem som i kraft av sitt engasjement, sine evner, visjoner og

⁸ Torild Skard, *Det er Oslo som ligger avsides. Glimt fra en reise i norsk utkantpolitikk – Troms og Finnmark*, Pax forlag, Oslo 1974, 132 sider.

⁹ Se artiklene "Skuff selv!" og "Finn frem spaden selv!", hhv. s.1 (hovedoppslag) og s.3 (reportasje) i *Aftenposten* 30. desember 1993.

¹⁰ Lawrence G. Green, *A Decent Fellow Doesn't Work*, Howard Timmins forlag, Cape Town 1963, s. 199-200.

handlekraft skulle sette sitt særlige preg på byen. Vi snakker om Oslos strateger, entreprenører og samfunnsbyggere i ordets beste forstand.

Mange kunne nevnes. Her skal vi nøye oss med å fremheve to av de mest interessante, henholdsvis Peter Petersen og Harald Hals.

Ifølge *Norsk biografisk leksikon* var grosserer Peter Petersen (1821-1896) en fremgangsrik handelsmann, gründer, industrireiser, investor og eiendomsutvikler "i en tid da rikdom forpliktet".¹¹ Foruten sin omfattende virksomhet innen ulike grener av næringslivet og dets organisasjoner, var han fra 1874 også generalkonsul for Østerrike-Ungarn i Christiania. Men ikke minst innen kulturlivet var Petersen en drivkraft, som trådte til med sitt initiativ, sin arbeidskraft og kapital. Han var således engasjert i byens teaterliv og ytet bidrag til kunstneres utenlandsopphold og til Kunstindustrimuséet og Oldsakssamlingen (Historisk museum).

På denne tiden var sport og idrett ennå ikke blitt inkludert i det såkalte "utvidede kulturbegrep". Dette forhindret likevel ikke at Petersen vinteren 1885 stilte opp som president for arrangementskomitéen for det berømte skøyte løpet på Frognerkilen, hvor Axel Paulsen slo nederlenderen Renke van der Zee i den tidlige skøytehistoriens mest prestisjefylte oppgjør (det første "uoffisielle verdensmesterskap").

I tillegg til sine allehånde øvrige aktiviteter og verv leverte Petersen også håndfaste bidrag til kultur og byfornyelse. Blant de mest håndfaste er det ruvende bygningskomplekset Victoria Terrasse, som ble reist i årene 1884-90. Med sin mektige beliggenhet og unike utforming er Victoria Terrasse et verdig monument over byggherrens skapertrang og rause smak. Men fremfor alt er Victoria Terrasse den dag i dag et av hovedstadens mest iøynefallende, karakteristiske og ikoniske (for ikke å si emblematiske) byggverk – et byggverk som langt på vei definerer hele det omkringliggende bylandskap..

I fotofarene etter et menneske av Peter Petersens dimensjoner og med hans store og vidt sammensatte virkefelt, vil det nødvendigvis finnes anekdoter som illustrerer mannens ekstraordinære personlighet. Én av disse forteller om at da Victoria Terrasse stod ferdig og grossereren flyttet inn, inviterte han sin gode venn kong Oscar II på besøk for å vise frem sin flotte bolig. Monarken ble behørig imponert, men lurte på hvorfor verten ikke hadde tatt

¹¹ Opplysninger hentet fra nettutgaven av *Norsk biografisk leksikon*, https://nbl.snl.no/Peter_Petersen .

varetrekket av møblene. Hvortil Petersen repliserte at dét skulle han nok gjøre, så snart det måtte by seg en tilstrekkelig fin anledning...

Vår mangeårige riksantikvar Harry Fett gikk så langt som til å si at det kun har levet tre personer som har hatt evnen til å tenke stort her i byen; kongene Kristian Kvart og Carl Johan – samt generalkonsul Peter Petersen.¹²

Harald Hals (1876-1959) var gjennom hele mellomkrigstiden og frem til 1947 hovedstadens *byplansjef par excellence*.¹³ Mer enn noen annen enkeltperson satte Hals gjennom hele første halvdel av forrige århundre sitt preg på utviklingen av byens ansikt – dens fysiske profil og utforming, i stort og smått, fra arkitektoniske perler som "Det engelske kvarter" og Ullevål Haveby til den trafikale regulering av infrastruktur og gjennomfartsårer. Om man i stikkordsform skal karakterisere hans virke og de kvaliteter som han tilførte vårt urbane kulturlandskap, kan "funksjonalitet med et menneskelig ansikt" være en treffende beskrivelse.

I sin bok *Fra Christiania til Stor-Oslo* fra 1929 presenterte Hals sine visjoner for byens utvikling.¹⁴ Både med dens rikholdige underlagsmateriale (historiske data, statistikk, tabeller, kart, planskisser og illustrasjoner), og med dens mange og konkrete forslag til hva som burde gjøres, står denne boken fremdeles som et epokegjørende verk. Enkelte av forslagene kunne nok synes i overkant vidløftige i Hals' samtid, og langt fra alle skulle bli virkeliggjort i tråd med hans intensjoner.

For enkelte sakers vedkommende har akkurat dét kanskje vært like greit. For eksempel gikk Hals sterkt inn for at Vestbanestasjonen burde rives. Som han skrev i 1950: "...får en håpe at også stasjonsbygningen fra antediluviansk tid (blir) revet og erstattet med en, som er byen og landet mer verdig enn den nåværende...".¹⁵

Slik gikk det heldigvis ikke. Erttertiden sørget tvert imot for at Vestbanestasjonen ble fredet. Grunnen burde ikke være vanskelig å skjønne: Disse trauste bygningene – trygt selvbevisste, men likevel uten snev av påtrengende arroganse – utgjør den eneste gjenværende

¹² Harry Fett, *Om fortids og nutids huse og villaer i by og bygd, bykunst og byregulering m.m.*, Kristiania 1910.

¹³ Noen vil kanskje innvende at stillingsbetegnelsen "byplansjef" ikke eksisterte i Harald Hals' tid, og det stemmer. Hals var i årene 1918-26 boligdirektør i Kristiania kommune, 1926-1947 Reguleringsjef i Oslo. Men det var *byplansjef* han var...

¹⁴ Harald Hals, *Fra Christiania til Stor-Oslo. Et forslag til generalplan for Oslo*. H. Aschehoug & Co., Oslo 1929.

¹⁵ Harald Hals, kapitlet "Oslo" i bokverket *Norge vårt land*, Bind 2, Oslo 1950, s.549-550.

rest av det som engang var bydelen Pipervika, og er samtidig et verdig minnesmerke over en skjellsettende epoke i norsk samferdselshistorie.

At man i Harald Hals' tid kunne se annerledes på det, er likevel forståelig. Vi har mange eksempler på at tidens smak kan endres radikalt underveis. For noen få år siden ble det skrevet surt i avisene om at Roar Hauglid – en mann som i sin tid som riksantikvar (1958-1977) ble jevnlig omtalt som "kulturens forsvarsminister" - i 1970 hadde sørget for at restauranten "Skansen" på Kontraskjæret ble revet.¹⁶ "Skansen" har ettertid blitt omtalt som en funkisperle som burde ha vært fredet, men det var slett ikke like opplagt sett med datidens øyne.

Slike eksempler kan minne oss om at autoritetene – selv de dyktigste blant dem – ikke er ufeilbarlige. Det gjelder ikke minst dem som i våre dager søker å omforme hovedstadens ansikt ved å rasere en rekke av våre fornemste kulturinstitusjoner, som så skal forvises til såkalte "signalbygg" nede i sjøkanten.

Heller ikke Harald Hals var ufeilbarlig, men det rokker ikke ved hans posisjon som en fremragende fagmann, som kombinerte faglig dyktighet med handlekraft, fremsynthet og visjonsrikdom. Hans livsverk satte et varig preg på byen, og bør fortsatt kunne inspirere dagens og fremtidens generasjoner – til engasjement, til vern om det bevaringsverdige, til djerv nytenkning og til debatt.

Engasjement og debatt – i stort og i smått...

Ingen utfordring er for stor til å kunne debatteres, intet spørsmål for lite til å sette sinn i kok.

Et lite, men stadig vekk viktig spørsmål, gjelder byens navn. *Historien* forteller oss om hvorfor og hvordan det gikk til at navnet, fra først til sist, var og atter er blitt nettopp *Oslo*. Men *geografien* gir oss et annet perspektiv: Mens Oslo opprinnelig bare var en liten sandslette mellom Bjørvika og Ekeberg, er dagens norske hovedstad identisk med det geografiske området som fra alders tid har hett *Aker* – et fonetisk unektelig mer velklingende navn enn Oslo. Aker-navnet lever fremdeles i beste velgående iblant oss, i firma- og institusjonsnavn, i gate- og veinavn og i bydelsnavn på kryss og tvers, fra Lysaker og Lilleaker i vest til Aker Brygge, Gamle Aker, Sandaker og Østre Aker.

¹⁶ Se f.eks. Lotte Sandbergs artikkel "Når kulturminnevernet river" i *Aftenposten* 29. juli 2010; <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/sandberg/Nar-kulturminnevernet-river-6269624.html>.

Men Oslo ble det og vil så fortsatt være – med mindre det mot formodning skulle lykkes forkjemperne for Christiania/Kristiania å gjenvinne definisjonsmakten og samfunnets kommandohøyder.

Uansett gjenstår det å enes om Oslo-navnets opprinnelse. Hva betyr det? Herom strides de lærde. Siste ledd er visstnok greit nok: "Ló" var det gammelnorske ordet for en (eng-)slette, en landskapsform som også gav navn til *Loelven*, som senere (fra 1500-tallet) skulle bli den gjengse benevnelsen på Alna-elvens nedre løp. Verre er det med "Os", og her verserer det minst tre teorier, som følger:

- Ordet *os* betyr rett og slett det stedet hvor en elv eller bekk renner ut i sjøen eller fjorden. Det er ordets betydning i moderne norsk, og slik var det også i norrøn så vel som førhistorisk tid;
- Det er avledet av det norrøne "Ás", dvs. éntallsformen av "Æser" – altså gudene i norrøn mytologi; eller
- Det betegner landformen "Ås", med referanse til den nærliggende *Ekeberg-åsen*.

Sletten ved Alnas utløp, gudenes slette eller sletten under Ekebergåsen?

Spørsmålet om Oslo-navnets opprinnelse har vi, enn så lenge, ikke rukket å få avklart. I påvente av at det skjer et gjennombrudd i saken, kan vi imidlertid adsprede oss med den stadig vedvarende diskusjon om hvilken *uttale* som er den korrekte.

I denne byen vil vi bestandig ha noe å snakke om.

Alltid. Uansett.